

İş Etiği mi? O da ne???

1978 yılında Cambridge’de geleceğin iş dünyasını şekillendirecek potansiyel patronların yetiştiği dünyanın en prestijli işletme okulu **Harvard Business School’da**, Dr. Chip Bupp öğrencilerine bir soru yöneltir:” CEO’su (en üst düzey yöneticisi) olduğunuz şirketin fabrikalarında ürettiğiniz bir ürünün tüketicinin sağlığına zarar verebileceğini öğrendiniz. Böyle bir potansiyel tehlike yaratabilecek bir durumda üretimin geleceği konusunda karar vermek zorunda olsanız, kararınız hangi yönde olur?”. Kimseden kışkırtıcı bir cevap gelmez, bunun üzerine Dr. Bupp herkesten farklı görüşleriyle bilinen Jeff’e yöneltir sorusunu; cevap tam da beklendiği gibidir:” Ben kesinlikle ürünün üretimine ve satılmasına devam etme yönünde karar alırdım. Bizlerden iş adamı olarak kâr merkezleri yaratmamız ve ortaklarımıza maksimum getiriyi sağlamamız beklenmektedir. Eğer ürün bir tehlike yaratırsa, bunu önlemek devletin işidir.” Bu çarpıcı cevabı veren, Amerikan iş dünyasını sarsan en büyük skandalların başını çeken Enron davasının baş sorumlularından sayılan **eski CEO Jeff Skilling**’den başkası değildir.

Bu örnek aslında iş etiği kapsamında tartışılan şirketlerin ne derecede **sosyal sorumluluğa** sahip olması gerektiği sorununda bir ucu temsil eden yaklaşımdır. Özellikle Friedmann’ın öncülük ettiği, “**Pasif iş etiği**” olarak da bilinen bu yaklaşım, işin ahlakla ilgili olmadığını savunan, toplumsal ve ahlaki sorumluluğu reddeden kurumsal yaklaşımdır. Günümüzde yaygınlığını yitirmiştir. Bunun yanında “**Reaktif iş etiği**”, sosyal sorumlulukların farkında olan, ancak karşılaşılabileceği etik durumları öngörmek yerine anlık durum ve etkilere göre davranmayı seçen kurumsal bir anlayıştır. Bu anlayışta şirketler, sosyal sorumluluğu genellikle farklılık yaratmak için bir araç olarak kullanırlar. Asıl ideal olan, fakat oldukça ender rastlanan anlayış ise, faaliyetleri ve ilişkileri çerçevesinde ahlaki bir misyon üstlenen, kurumsal bir beklentisi olmadan toplum yararı gözeten “**Proaktif iş etiği**” yaklaşımıdır ki, bu da sosyal sorumluluk konusunda diğer ucu temsil etmektedir.

Son yıllarda Amerika’da yaşanan Enron, Worldcom ve benzeri skandallar iş dünyasında ahlak ve etik ilkeleri konusunun ciddi şekilde sorgulanmasına yol açmıştır. 70’li yıllardan başlayarak şirketler etik konusuna eğilmeye başlamış, bununla birlikte **yazılı etik ilkeleri ve standartları** belirlenmiş, **etik komiteleri** oluşturulmuş ve verilen **etik eğitimleri** ile çalışanların bu ilkeleri benimseyip uygulamaları amaçlanmıştır. Son dönemde çokuluslu şirketlerin pek çoğu bir adım ileri giderek dışarıdan **etik denetim şirketleri** ile de çalışmaya başlamışlardır. Bunun yanında işletme okullarında da, geleceğin profesyonellerine etik bilincini aşlamak için müfredata “**iş etiği**”dersleri eklenmiştir. Jeff Skilling örneği göz önüne alındığında, ve Enron’un ahlak prensiplerine ne denli önem verdiğini anlatan kurumsal etik ilkelerini incelediğimizde, bu tür uygulamaların ne ölçüde başarılı olduğunu bir kez daha sorguluyoruz. Bu noktada, pek çoklarının savunduğu etik değerlerin insanlara **formal biçimde öğretilemeyeceği**, ancak alınan kültürün içinde ahlak değerlerinin harmanlanarak bir etik anlayışının yeşerebileceği fikrine daha sıcak bakıyoruz. Her ne kadar İngiliz Etik Enstitüsünün yaptığı araştırma, etik kodları olan ve olmayan şirketleri kıyaslayarak, etik değerleri ilke edinen kurumların diğerlerinden çok daha iyi yönetildiği ve daha kârlı olduğu gösterse de, yapılan araştırmalar yazıya aktarılmamış fakat herkes tarafından bilinen genel çeker değerlerin yaygın olduğu doğu toplumlarında **kurumsal kültürün** etik değerleri oluşturmada daha başarılı olduğunu gösteriyor. Bunun yanında salt yazılı belgelerden ziyade, **üst düzey yöneticilerin etiğe yaklaşımlarının** ve bunların **uygulamadaki yansımalarının** şirket kültürünün oluşturduğunu ve diğer şirket çalışanlarına örnek teşkil ettiğini görüyoruz.

Bu nedenle özellikle gelişmekte olan toplumlarında, Batı'dan birebir alınan yazılı ilkelerin ve uygulamaların başarısı günden güne daha fazla sorgulanıyor.

Doğu ve Batı'daki uygulamaları karşılaştıran diğer bir çalışma ise, sanılanın aksine iş yaşamındaki yozlaşma ve rüşvet uygulamalarının Batı'da da en az Doğu'da olduğu kadar yaygın olduğunu gösteriyor. Tek fark, Doğu'da yargı sistemi ve kapitalist mekanizmalar henüz tam olarak oturmadığından bu işlerin Batı'ya oranla daha bariz ortaya çıkması. Bunun yanında Batı, işleyen sistem içinde kendi sistemini oluşturarak bu işleri daha görünmez bir şekilde el altından yürütüyor, herhalde **Adam Smith'in** öngördüğu “**görünmez el**” bu olsa gerek...

Türkiye diğer uygulamalarda olduğu gibi Batı'yı yakından takip ediyor, ve çok uluslu şirketlerin da yaygınlaşması ile kurumsal anlamda iş etiği sorununa son yıllarda ciddi şekilde ele alıyor.Ülkemizde etik değerlerin yaygınlaşması için çalışmalarda bulunan Türkiye Etik Değerler Merkezi (TEDMER) 12 ilde çeşitli büyüklükteki işyerlerinde çalışanlarla yaptığı “**Türk İşgücünün İş Etiğine Yaklaşımı**” araştırmasının sonuçları oldukça çarpıcı. Buna göre, Türkiye'de şirketlerin **% 36'sının yazılı, % 29'unun sözlü etik standartlara** sahip olduğu anlaşılıyor. Çalışanlara etik eğitimi veren şirketlerin oranı ise **% 23; eğitim alanların % 82'si böyle bir eğitimin yararları** üzerinde birleşiyorlar. Öte yandan, hortumlanan bankalar, Uzanlar, katil mütaaitler derken, skandallar konusunda da Batı'nın gerisinde kalmamamız hiç de şaşırtıcı değil araştırmanın řu sonucunu duyunca; “**Daha önce etik kavramını duydunuz mu?**” sorusuna verilen **% 64 “evet”, % 36 “hayır”**. Etik konusunda **bilgili olduğunu düşünenlerin oranı** ise, birinci soruya “Evet” cevabı veren **% 64'ün yarısı (% 55)**.

Arie Eskenazi Gözlüklü
arieskenazi@yahoo.com